

Į skaitytojų rankas atiduodame antrąjį ir šių metų paskutinįjį „Darbų ir dienų“ numerį kaip paprastai trinarį – pateikiantį mokslinius straipsnius, recenzijas ir interviu viena aktualia tema, taip pat su šia tema tiesiogiai nesusijusių, bet savaip aktualių straipsnių.

76 numerio monografinę dalį sudaro akademiniai straipsniai, interviu apie dirbtinio intelekto (toliau – DI) vystymosi kryptis ir knygų recenzijos – tarpdisciplinine prieiga besiremiantys tekstai, analizuojantys inovacijų politikos ir informacinių komunikacinių technologijų sąsajas. Duomenų sankaupos ir mišrios skaitmeninės bei fizinės realybės šiandien formuoja kasdienį pasaulio supratimą ir politinės veiklos kryptis. Ne sykį skelbta, jog didžiausias ekonominis augimas numatomas su DI susijusiose industrijose. Taigi šalių vyriausybės, tarp jų ir Lietuvos, suskubo kurti gaires, planus ir DI strategijas (DI sąvoką aptiksime praktiškai kiekviename svarbesniame strateginės plėtros dokumente). Ir nors visuotinio DI, arba superintelekto, požymių horizonte kol kas nematyti, sumanieji produktai iš tiesų yra įdiegti praktiškai į kiekvieną skaitmeninės erdvės sistemą.

Kita vertus, technologijų naujienas pristatančioje tarptautinėje žiniasklaidoje nesunku pastebėti, jog triukšmingą reklamą (angl. *hype*), ne visuomet pagrįstus lūkesčius ar džiugesį dėl vis tobulėjančio DI pramaišiu keičia nuogastavimai dėl galimų distopinių scenarijų arba neprognozuojamų „šališkų“ algoritmų ir diskriminuojančių valdymo sistemų. Sunkiai sprendžiamą įtampą tarp progresyvių produktų kūrimo ir netikėto DI pavojaus (arba nenumatyto šalutinio poveikio) stiprina geopolitiniai nesutarimai, nuolat linksnuojama auganti Kinijos galia. Štai „DI ginklavimosi“ lenktynėse ES bendrija nutarė nepasiduoti Kinijai ir JAV, bet tuo pačiu metu susirūpino DI plėtros saugumu bei „žmogiškąja dimensija“. Šiuos procesus metodiškai aptaria Dovilė Jakniūnaitė ir Justinas Lingevičius parodydami, kaip su DI strategijų kūrimu susijusi geopolitinė konkurencija ir didžiųjų šalių tarpusavio įtampas atliepia skirtingus JAV, Kinijos ir ES valdysenos modelius bei

siekius paversti DI dominuojančia savo galia. Akivaizdu, jog universalios ir racionalios žmogiškosios ateities modeliavimas nėra dėkingas uždavinys, ypač kai įvairiais būdais besidalijantis skaitmeninis nūdienos pasaulis kristalizuojasi į besiformuojančias skaitmeninės demokratijos ir skaitmeninės autokratijos režimus. Gilėjančias globalias skaitmenines takoskyras iš dalies aptaria Skaidros Trilupaitytės tekstas, kuriame atskleidžiama, kaip su DI įrankių pagalba sklandžiam bendravimui skirtos globalių socialinių tinklų platformos ne tik įgalino maksimaliai demokratiškai saviraišką ir paspartino komunikaciją, bet ir išprovokavo įvairių šalių visuomenių susipriešinimą, iškraipė informacinį lauką ir „nulaužė“ žmonių bendrystės erdvę (feisbuko atvejis). Ne internetas išrado propagandos, manipuliacijos ar dezinformacijos priemones; vis dėlto galingiausi žmonių tarpusavio susijungimui skirti DI įrankiai atvėrė viešosios komunikacijos toksiškąją pusę.

Sofistikuotų kalbos įrankių efektyvumo, susikalbėti su įvairiomis sistemomis mums padedančių priemonių gausos ir jų (ne)reikalingumo temą savaip pratęsia lingvistines temas „užkabinantis“ Andriaus Utkos pokalbis su DI įrankius savo akademiniam bei kūrybiniam darbe naudojančiais Dariumi Amilevičiumi ir Sauliumi Keturakiu. Šiame interviu ryškėja ir abejonės pernelyg dideliais kai kurių politikų ir visuomenės lūkesčiais dėl DI, be to, paliečiami humanitarams itin svarbūs ne tik skaičiavimo modelių ir duomenų, bet ir prasmingo teksto, kritiškumo, sąmoningo žmogaus dalyvavimo algoritmų valdomame pasaulyje klausimai. Pagrįstai teigiama, jog skaitmeninis pasaulis nesupranta žmogaus pasaulio dėsnių. Tačiau kaip formuojasi kintantys visuomenės požiūriai į (tariamai) žmogų praaugusias technologijas ir koku būdu siekiame megzti mus tenkinantį santykį su nežmoniškais būtybėmis? Šį klausimą tarp daugybės kitų paliečia Kęstutis Mosakas recenzijoje, skirtoje Barbaros Czarniawskos ir Bernwardo Joergeso knygai apie robotizacijos aktualijas šiuolaikinėje kultūroje. Jis į savo analizę taikliai įpnė ir DI bei robotų įvaizdį populiariojoje kultūroje, visų pirma kine. Aistis Žekevičius vertindamas Igno Kalpoko knygą iš filosofinės perspektyvos parodo, kaip mus veikia skaitmeninė tikrovė ir ją nuolat perkuriantys algoritminės valdysenos bei valdymo modeliai. Kad ir kaip žiūrėsime, su plika akimi nematomų DI modelių realijomis ir net problemomis šiandien neišvengiamai susiduria tiek politika, tiek teisė. Technologijų šuoliai, didžiųjų technokompanijų ir politikų retorika bei veiksmai akademinį pasaulį provokuoja ne tik greitai, bet ir nuoseklesnei, rimtai ir netgi ramiai refleksijai. Todėl džiugu, jog ne tik informacinių technologijų inžinierių diskusijose, bet ir humanitarinio profilio žurnale „Darbai ir dienos“ šiandien apmąstomi skaitmeninio racionalumo režimai ir prasmingos ateities vizijos.

Kiti šio numerio autoriai savaip tyrinėjo žmogiškumo teritorijas. Gintautas Mažeikis tekste intriguojančiu pavadinimu „Faustiška sutartis ir kultūros politika“ svarsto moralinio apsisprendimo galimybę, siuzereno ir vasalo santykių, sandoros

ir sandėrio dialektiką, gretindamas tokius iš pirmo žvilgsnio nesugretinamus vardus kaip Odisėjas, Mefistofelis ir ... Petras Cvirka. Kultūros politiką publikacijoje jis pristato kitaip nei esame įpratę girdėti ir matyti mūsų žiniasklaidos diskurse, t. y. ne kaip vyriausybės politikos sudedamąją dalį, – o priešingai, tarsi esminę viešą kovą dėl prasmų ir vertybių.

Kitu kampu į individo vaidmenį istoriniame kontekste, į žmogiškąją būtį kaip „permanentinį karą su tikrais ar įsivaizduojamais priešais“ žvelgia Ramūnas Čičelis analizuodamas paskutinį Ričardo Gavelio romaną „Sun-Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste“. Taikydamas pokolonializmo ir dekonstrukcijos prieigas bei šio autoriaus darbų analizei iki šiol netaikytą antitopofilijos teoriją literatūrologas straipsnio pabaigoje išveda paraleles tarp rašytojo ir jo sukurto posovietinio personažo, kurio lūpomis perteikiamas „galutinis, testamentinis Ričardo Gavelio pasaulėvaizdis ir atsakymai į viso gyvenimo klausimus“.

Biografijos kontekstas tampa atramos tašku ir Žilvinui Vareikiui, gvildenančiam Algio Mickūno kaip mąstytojo požiūrio ypatingumą tarpkultūriškumo atžvilgiu, jo kontempliuotą Rytų ir Vakarų civilizacijų sąveiką ir jų, kartu paimtų, santykį su fenomenologija. Akivaizdžią kitų filosofų įtaką užčiuopęs straipsnio autorius įvertina Mickūno samprotavimus apie heterogeniškas kultūras ir civilizacijas kaip kūrybiškai balansuojančius „tarp europocentrinio ir tarpkultūrinio diskurso“.

Prie grožinės literatūros grįžtama Džiuljetos Maskuliūnienės straipsnyje, kuriame svarstoma apie „grožį patiriančios sąmonės vaizdavimą“, – išties svarbios, bet iki šiol gan menkai tyrinėtos vaikų ir jaunimo literatūros temos. Grožėjimosi išoriniu pasauliu, o žiūrint plačiau – vaiko dvasinio pasaulio vaizdavimo analizė, kaip ir jos objektas, suteikia daug šviesių tonų šiam tamsaus metų laiko numeriui.

Paskutinę 76 numerio dalį papildė Danguolės Valančės „Darbų ir dienų“ 41–45 numerių rodyklė bei Dainiaus Genio ir Neringos Gališanskytės apžvalga, kurioje išsamiai pristatoma Leonidui Donskiui atminti skirta konferencija, surengta jau ketvirtą kartą. Šie kasmetiniai renginiai, vykstantys Vytauto Didžiojo universitete, autorių taikliai įvardyti kaip „intelektinio paveldo tęstinumas“, kaip siekis „išlankyti *leonidišką* mostą – tiesti tiltus net ir neaiškumo ar varginančio pesimizmo akivaizdoje“.

Rūta Petrauskaitė

Žurnalo *Darbai ir dienos* vyriausioji redaktorė

Skaidra Trilupaitytė

76 numerio koredaktorė